

Med följande artikel firar vi att det är femtio år sedan tidskriften *Arkiv* såg dagens ljus, 1972. Den lilla texten, snarast ett memoarfragment, är skriven av Gunnar Olofsson, en av tidskriftens och det två år senare startade bokförlaget Arkiv förlags båda grundare. Den andre är Bernt Kennerström och då de passande nog sett till att båda två fylla 80 år just i år är ett extra grattis på sin plats!

Redaktionen

Som ung sociolog i Paris våren 1969

GUNNAR OLOFSSON

Våren 1969 tillbringade jag (och min dåvarande hustru) i Paris. Först bodde vi två månader på ett hotell på rue Gay-Lussac, några kvarter nedanför tunnelbanestationen Luxembourg, och sedan ett par månader på det svenska studenthemmet i Cité internationale universitaire de Paris. Vistelsen i Paris blev möjlig eftersom jag hade fått ett licentandstipendium i akt och mening att kunna ta en fil.lic.-examen i sociologi.

Varför sökte jag mig till Paris och inte till något universitet i Tyskland, England eller USA? Ett syfte var att lära mig att behärska det franska språket bättre. Vid sidan av alla seminarier och föreläsningar på olika universitet och högskolor gick jag av det skälet våren 1969 ett par gånger i veckan på en fransk språkkurs, "Cours de civilisation française".

Jag kommer nu inte ihåg vilken roll händelserna i Paris våren 1968 spelade för valet av studieort, men de bör ha påverkat mitt beslut. Under åren före 1969 hade jag tagit intryck av flera olika franska samhällsforskare och filosofer. Där fanns förstås Jean-Paul Sartre och Simone de Beauvoir vars verk jag läst till en del. Jag hade också sett dem i aktion under Russelltribunalen i Stockholm våren 1967. Michel Foucaults bok om vansinnet hade jag läst i en engelsk översättning. Claude Lévi-Strauss' antropologi hade jag fascinerats av, i svensk och engelsk översättning.¹

1. Jag hade via en hänvisning av Edmund Leach fått korn på en tidig mytanalys av Lévi-Strauss som publicerats i *Les Temps Modernes*. Jag hittade det numret på Lunds universitetsbibliotek och skrev till Lévi-Strauss och bad om rätten att publicera en svensk

Flera av Louis Althussers artiklar hade publicerats på svenska – om Marx, om det teoretiska arbetet med flera – och dem hade jag läst och påverkats av. Hans viktiga arbete *För Marx* hade kommit ut i svensk översättning 1968 (Cavefors förlag). Nicos Poulantzas mötte jag i Lund i samband med Lunds universitets trehundraårsjubileum i juni 1968. Nicos var en kunnig, briljant och radikal intellektuell, generös och sympatisk som person.

Och inte minst var författaren och journalisten André Gorz en viktig inspiratör. Hans bok *Arbetarrörelsen i överflödets samhälle* (1965),² hans essäer om strukturreformer och om vad en radikal arbetarrörelse kunde åstadkomma i den moderna epoken var inspirerande. En del av hans texter publicerades i tidskriften *Zenit*, i vars redaktion jag ingick. Under namnet Michel Bosquet skrev han flitigt i den inflytelserika veckotidningen *Le Nouvel Observateur*. Hans arbeten gjorde det italienska kommunistpartiets mest intressanta tänkare (Bruno Trentin med flera) tillgängliga på engelska och franska.

Bland läsefrukterna fanns också ekonomen Charles Bettelheim (med arbeten om planering och om Indien). Ernest Mandel, som besökt Lund flera gånger, var med sina teser om nykapitalismen³ och sin förankring i marxismens ekonomiska teori väl känd. Jag hade också läst ett tidigt verk av antropologen Maurice Godelier vari han skrev om rationalitet och irrationalitet i ekonomiskt tänkande från en marxistisk utgångspunkt.

Under åren 1965–68 hade jag vid lite olika tidpunkter prenumererat på *Les Temps Modernes*, *Le Nouvel Observateur* och *Le Monde*. En del av kunskapen om den franska vänstern och dess teoretiker hade nått mig

översättning. Jag fick snabbt en elegant, handskrivna biljett som svar, inlett med "Cher monsieur". Denna artikel, "Berättelsen om Asdiwal", trycktes i boken *Claude Lévi-Strauss och strukturalismen* (Zenitserien på Cavefors förlag, 1969).

2. Den franska titeln sade mera om bokens innehåll och syfte: *Stratégie ouvrière et néo-capitalisme* (Seuil, 1964).

3. Sommaren 1964 översatte jag ett kapitel av Ernest Mandel om "Nykapitalismen", en text som publicerades i tidskriften *Zenit* samma år (nr 3–4, 1964). Det häfte varur jag tagit detta kapitel publicerades sedan i sin helhet som den lilla boken *Inledning till marxismens ekonomiska teori* (Zenitserien på Cavefors förlag, 1968). Hämtad från *Les Cahiers du Centre d'Études socialistes* (nr 39–41, 1964, "Initiation à la théorie économique marxiste").

via tidskrifter som *New Left Review* (från 1962 och framöver) och årsboken *Socialist Register* (från 1964 och framåt).

För mig som sociolog var Émile Durkheim en viktig gestalt, som en av ämnets klassiker. Hans verk fanns närvarande på grundutbildningen i sociologi, främst då hans metodbok och sedan också hans bok om *Själv mordet*. Jag hade även stött på verk av franska arbets- och industri-sociologer, främst Georges Friedmann, Michel Crozier, Alain Touraine och Serge Mallet.⁴ Den senare skrev ett betydelsefullt arbete om den ”nya arbetarklassen” och dess förutsättningar för att kunna utveckla en arbetarorganiserad industri. Det var förstås ett lite tillfälligt och slumpmässigt urval av fransk sociologi och samhällsvetenskap som jag hade kännedom om. Jag stod främmande inför exempelvis Georges Gurvitchs arbeten och blev föga inspirerad av de texter som fanns i *Revue française de sociologie*. Där missade jag en del intressanta bidrag, ett par texter av Pierre Bourdieu till exempel.

Ett par franska historiker hade jag stött på. Det gällde exempelvis Georges Lefebvre och hans lilla bok om 1789 och bakgrunden till den franska revolutionen, men även Marc Blochs magnifika syntes om det feodala samhället (i engelsk översättning).

Det viktigaste skälet till att jag var just där i Paris, just då, var att få en inblick i fransk sociologi (och vetenskapsteori) och inte minst i den politiska sociologi som kunde vara av intresse för mig i mitt påbörjade avhandlingsarbete om den svenska socialdemokratins egenart. Jag kunde för det syftet utnyttja några viktiga bibliotek i Paris, dels det som var knutet till Sciences Po (Institut d'études politiques de Paris), dels det stora och för allmänheten öppna Bibliothèque Sainte-Geneviève, beläget på place du Panthéon alldeles intill Sorbonne.

Jag tog mig tidigt ut till Vincennes och det nya universitetet där. Under våren följde jag ett seminarium som Poulantzas höll för magisterstudenterna. Jag kunde där presentera en skiss på hur jag tänkte mig en

4. Jag var sedan höstterminen 1963 anställd som amanuens vid Sociologiska institutionen i Lund. En av mina arbetsuppgifter var att ha ett visst ansvar för institutionens bibliotek. Jag tog kontakt med den franska ambassaden och dess kulturavdelning och bad dem skänka ett antal viktiga sociologiska verk av franska författare till vårt institutionsbibliotek, vilket de också gjorde.

studie om svensk socialdemokrati, på en stapplande franska, inför en uppmuntrande Nicos. Vid vårt tidigare möte i Lund i samband med universitetets trehundraårsjubileum hade jag fått ett signerat exemplar av hans alldeles färska bok *Pouvoir politique et classes sociales de l'état capitaliste* i min hand. Den läste jag förstås grundligt.

Den sociologiska institutionen i Vincennes rymde också Jean-Claude Passeron. (Poulantzas beskrev miljön som så att institutionen byggde på ett samarbete mellan yngre forskare från Bourdieu- och Althusserkretsarna.) Den bok som Passeron skrivit tillsammans med Bourdieu och Jean-Claude Chamboredon, *Le métier de sociologue* (1968), blev den terminens stora läsupplevelse. Begreppsbildningens problem och dess centrala roll i forskningen, vikten av att bryta med vardagstänkandets kategorier, betoningen av den franska historiska epistemologins centrala och avgörande bidrag (till exempel genom citat ur viktiga arbeten av Gaston Bachelard och Georges Canguilhem) – allt detta försökte jag ta till mig. Och jag var senare än av dem som såg till att Passeron blev inbjuden för en månads gästlärarperiod vid Lunds universitet (efter att jag blivit hänvisad till att kontakta honom av Bourdieu).

Vincennesuniversitetet bjöd på många oväntade upplevelser. Jag noterade att det exempelvis fanns en institution och ett undervisningsämne som ägnades psykoanalysen. Än mer markant var dock den filosofiska institutionen. Där fanns inte bara Foucault utan också Henri Weber (då en glödande trotskist som skrivit en uppmärksammas bok om *Maj 1968* tillsammans med Daniel Bensaid). Där fanns också flera ur Althusserns tidigare krets av elever – Jacques Rancière och Étienne Balibar till exempel.

Jag följde delar av den föreläsningsserie som Foucault höll, där han benade upp hur Code Napoléon fixerade familjerätten i Frankrike. Foucault var en pregnant föreläsare och en lysande estradör. Men även han hade stora problem att hantera de protester och inlägg som kom från salens många politiskt ytterst engagerade studenter. De som syntes allra mest i Vincennes var maoisterna, fylkade kring tidningen *Cause du peuple* och organisationen GP, Gauche prolétarienne. Vincennes väggar och murar dränktes av politisk graffiti, bland annat med angrepp på de lärare och filosofer som inte fann nåd hos maoisterna. Det drabbade

särskilt de som var knutna till PCF, det franska kommunistpartiet (som Balibar, karikerad som den lille elefanten Babar tillsammans med ”den gamla damen” som givetvis symboliserade PCF), eller till någon av de andra vänsterpolitiska smågrupperna, *les groupuscules*.

Den stora vänsterbokhandeln var François Masperos La Joie de lire, belägen i hörnet av boulevard Saint-Michel och rue Saint-Séverin. Den var alltid full med folk, böcker och tidskrifter – och öppen långt in på kvällen. Där fanns också den sobra lilla butiken på rue Soufflot, på vägen upp till Panthéon och Sorbonne, som hyste J. Vrins förlag för filosofisk litteratur. Där fanns böcker av exempelvis Bachelard och Canguilhem, arbeten som spelat en central roll för såväl Althusser och hans krets som för Bourdieu och Passeron. I hörnan av boulevard Saint-Michel och rue Soufflot låg en enorm akademisk bokhandel i fyra våningar som var knuten till PUF, Presses universitaires de France.

Det fanns en liten butiklokal på rue Cujas, lite söder om rue Soufflot. Det var inte mycket till bokhandel men de sålde med rabatt. Det gick att beställa böcker och sedan kunde man hämta dem redan nästa dag. Jag minns att jag stod där och vägde Jacques Lacans massiva *Écrits* i den sobra, vita Seuil-utgåvan i mina händer. Jag kunde få den för 40 i stället för 50 franc. Det var trots allt förnuftet snarare än sparsamheten som sade nej – vad skulle jag med den boken till?

Paris var inte bara böcker och universitet. Där fanns också den speciella institution som kallades École pratique des hautes études, med en magnifik bukett av spännande kurser och seminarier i de mest skilda historiska och samhällsvetenskapliga ämnen. Historikern Georges Haupt höll några givande seminarier om den europeiska, särskilt den tyska arbetarrörelsen. Ekonomen Charles Bettelheim hade en serie seminarier om ekonomisk-sociala ämnen, där jag främst minns en retoriskt briljant exposé av Yves Duroux.⁵

Paris hade vidare en enorm mängd biografier. Mång av dem låg i Quartier latin, i det femte arrondissementet. Men så fanns också Cinematéket, som visade film inte bara i det imposanta Palais de Chaillot på

5. En intressant intervju med Duroux (och åtskilliga andra ur Althusserns krets) finns i Aliocha Wald Lasowski (red.), *Althusser et nous* (PUF, 2016).

andra sidan Seine, utan också i filialen, en lokal på École normale supérieure (ENS) på rue d'Ulm; den låg för övrigt alldeles intill vårt hotellrum på rue Gay-Lussac. Det blev en fortsättning på de många terminer som jag följt Lunds studenters filmstudios visningar, som regel två gånger i veckan.

Under den våren pågick också en presidentvalskampanj i Frankrike. Charles de Gaulle avgick plötsligt den 28 april 1969 efter att ett av hans reformförslag inte gått igenom. I den första valomgången gjorde kommunisterna bra ifrån sig och fick över 20 procent av rösterna. Partiets kandidat var den jovialiske stalinisten Jacques Duclos. Socialisternas kandidater (Gaston Defferre och Michel Rocard) fick var sina 5 procent.

I valets andra omgång ställdes gaullisten Georges Pompidou mot centerpolitikern Alain Poher. När Duclos i den andra omgången ställdes inför valet mellan Pompidou och Poher myntade han frasen att valet stod mellan en ”bonnet blanc” eller en ”blanc bonnet”.

Vi var en gång på besök hemma hos Nicos och hans hustru. Jag lutade mig ut från ett fönster från den sjunde våningen – kanske det som han elva år senare kastade sig ut från.

Det blev förstås en del samtal med studenter jag mötte på seminarier, men också med en del politiska aktivister. Jag minns särskilt ett kort möte med Emir Sader, en sociolog från Brasilien som senare blev en mycket framträdande latinamerikansk samhällsvetare. Såväl Sader som Michael Löwy tycks ha fungerat som assistenter till Poulantzas (enligt vad Löwy meddelat i en personlig blogg på Versos hemsida). Jag var ju själv betydligt mer av en junior i det sammanhanget.

Vi åt ofta på de olika studentrestauranger som fanns dels i anknypning till de olika universiteten och högskolorna i centrala Paris, dels på Cité internationale. Här satt man ofta gruppvis vid bordet och fick hämta mat till alla de åtta–nio som satt där. Jag kan fortfarande för mitt inre se de små, fina grå vindlingarna hos de nio kalvhjärnor, täckta med röd tomatsås, som jag en gång bar fram till bordet, den gången dagens rätt. Men vi frekventerade förstås också de lokala bagerierna, slakterna, fiskhandlarna och inte minst matmarknaden på rue Mouffetard.

En kväll dök Bo Widerberg upp i täten för ”Grupp 13” på det svenska studenthemmet. Han skulle tala om den film de då gjort om den demonstration som genomförts i maj 1968 för att stoppa en tennismatch mellan Sverige och Sydrhodesia i Båstad. Jag var med i den grupp från Lund som åkte dit för att demonstrera så det var naturligtvis intressant att lyssna till den oavbrutet talande regissörens ordström.

Den dagstidning jag läste var i regel *Le Monde*. Någon enstaka gång köpte jag *L'Humanité*, PCF:s dagstidning. Jag har bevarat ett klipp från *L'Humanité*. Det är en lång artikel av Althusser, som återger det förord han skrivit till en ny utgåva av *Kapitalets* första band och som innehöll hans förslag till hur man borde ta sig an läsningen av Marx huvudverk.

Den veckotidning jag följde var *Le Nouvel Observateur*. Jag besökte även André Gorz på tidningens redaktion (Gorz som jag en dag våren 1967 hade lotsat runt i Stockholm). En gång försökte jag läsa satirtidningen *Le Canard enchaîné* (”Den fjättrade ankan”) men det var mig övermäktigt. Av månadstidskrifterna följde jag *Les Temps Modernes*, någon gång också PCF:s *La Nouvelle Critique*, den vänsterkatolska och innehållsrika *Esprit*, recensionstidskriften *Critique* och inte minst *La Quinzaine littéraire*. Med förundran läste jag en text om den kinesiska kulturrevolutionen i *Cahiers marxistes-léninistes* (nr 15, 1967), en text utan angiven författare men som tillskrevs Althusser.

Kamrater i *Zenit*-kretsen startade 1969 ett bokcafé i Stockholm (det låg på Malmtorgsgatan 5). Jag kontaktade för deras del ett par förlag i Paris för att förhandla fram överenskommelser med dem att leverera böcker till detta nya slags bokhandel. Det gällde främst förlagen Éditions Maspéro och Éditions du Seuil.

Under våren 1969 kom Foucaults bok *L'Archéologie du savoir* (*Vetandets arkeologi*) ut. Jag försökte tränga i det arbetet för att förstå Foucaults metodologi.⁶ Den våren dök också nummer nio av *Cahiers pour l'Analyse* upp, med en diskussion mellan tidskiftens ungdomliga (och högmodiga) redaktion och Foucault, om just den frågan.

6. Den boken rekommenderade jag sedan Bo Cavefors att ge ut på svenska, vilket han då, till sin olycka, också gjorde. När den senare (2002) gavs ut av Arkiv förlag i serien Moderna klassiker blev den mera uppmärksam och läst.

Min franska blev lite bättre den här terminen. Jag köpte en rad böcker av Durkheim, främst de som inte var översatta till engelska. Efter hemkomsten fortsatte jag att följa och läsa de böcker och artiklar som skrevs av Althusser, Poulantzas, Dominique Lecourt och inte minst Bourdieus och Passerons utbildningssociologi. Av Passeron fick jag både *Les Héritiers* och *La Reproduction (Reproduktionen)* när han 1970 gav sin kurs i Lund. *Les Temps Modernes* blev i mitt tycke alltmer maoistisk och de läsbara artiklarna färre. Det blev också längre mellan de gånger jag läste *Le Nouvel Observateur* och *Le Monde*.

Våren 1973 började jag som adjunkt (och från 1975 som lektor) vid Sociologisk Institut i Köpenhamn. Men min orientering mot fransk samhällsvetenskap dog inte ut, trots Köpenhamnsmiljöns starka tyska orientering (först en period präglad av Jürgen Habermas, sedan kom den hegelianska kapitallogiken att dominera sociologistudiet).

Robert Boyers, Bruno Thérets och Michel Agliettas ekonomisk-sociologiska analyser inom regleringsteorins ram tog jag till mig när jag åren kring 1990 kontrasterade den svenska samhällsmodellens reproduktiva logik med den amerikanska.

Min förståelse av den sociala frågan och socialpolitiken fördjupades av Robert Castels lysande arbete *Les Métamorphoses de la question sociale. Une chronique du salariat* (1995). För analysen av den äldre arbetskraften, ett annat av mina forskningsfält, spelade Anne-Marie Guillemards arbeten en central roll.⁷

Bourdieus arbete *La Distinction* blev en viktig del i de kurser i sociologisk teori jag kom att hålla under 1990-talet och tidigt 2000-tal, i Lund och i Växjö.

När Thomas Thomell och jag under 2000-talet arbetade med ett projekt om grekisk migration till södra Sverige under 1960-talet kom inspirationen från en annan betydande fransk sociolog, Daniel Bertaux. Genom en rad livshistoriska intervjuer följde vi en grupp bybor från

7. Jag var gästprofessor vid hennes institution vid universitetet Paris 1 (Sorbonne) en månad våren 1997.

den by (Gavra) som de lämnat och deras livsbanor före, under och efter ankomsten till Sverige.

Slutligen aktualiserades Bourdieus och Passerons utbildningssociologi i den forskning om det svenska högskolesystemet som jag bedrev under min tid i Växjö. Det gällde inte bara boken om *Reproduktionen*, utan också arbetet om de franska universitetsstudenterna, *Les Héritiers* ("Arvtagarna"), och naturligtvis också *Homo academicus* och *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*.⁸

8. Redaktörens anmärkning: För vidare läsning om och av Gunnar Olofsson, se det sista numret av *Arkiv* i den äldre följd (nr 98–99, 2009) som samtidigt var en vänbok till Gunnar, *Mellan hantverk och profession. Samhällsvetenskap på klassisk grund*; hans artikel om tidskriften *Zenits* bokutgivning i nya följd av *Arkiv* (nr 6, 2016); och hans bidrag "En sociolog blir till – dispositioner, praktiker och lärdomar" till *Sociologisk Forsknings* specialnummer *Det personliga är sociologiskt* (vol. 51, nr 3–4, 2014).

Arkiv förlags
franska

Moderna klassiker

Roland Barthes
Mytologier

Pierre Bourdieu & Jean-Claude Passeron
Reproduktionen

Michel Foucault
Vansinnets historia under den klassiska epoken
Övervakning och straff
Vetandets arkeologi

Claude Lévi-Strauss
Det vilda tänkandet
Spillror av paradiset

Ferdinand de Saussure
Kurs i allmän lingvistik